

**ZEKERİYA SERTEL'İN İNGİLTERE
VE AMERİKA GEZİSİ (1942)**

ZEKERİYA SERTEL'S VISIT TO UNITED
KINGDOM AND THE UNITED STATES (1942)

Latif Burak VURALGİL, Çağatay BENHÜR

98

ZEKERİYA SERTEL'İN İNGİLTERE VE AMERİKA GEZİSİ (1942)

ZEKERİYA SERTEL'S VISIT TO UNITED KINGDOM AND THE UNITED STATES (1942)

Latif Burak VURALGİL¹, Çağatay BENHÜR²

Anahtar Kelimeler:

Zekeriya Sertel,
Tan Gazetesi,
Stalingrad,
Amerika,
İngiltere.

Keywords:

Zekeriya Sertel,
Tan Newspaper,
Stalingrad,
USA,
England.

¹ Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, vuralgilburak@gmail.com, ORCID: 0009-0002-0428-2482

² Profesör, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, cbenhur@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0962-9038

Alıntılanmak için/Cite as: Vuralgil L. B. ve Benhür Ç. (2026) Zekeriya Sertel'in İngiltere Ve Amerika Gezisi (1942), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s. 1-16

ÖZ

1 Eylül 1939 tarihinde silahlar tekrar ateşlenmeye başlamış, İngiltere ve Fransa'nın dahil olmasıyla savaş önce Avrupa'ya ardından ise tüm dünyaya yayılmıştır. Cephedeki mücadele uzadıkça devletler kendi güçlerini kanıtlamak adına propaganda faaliyetlerine ağırlık vermiş ve dış basını kendi ülkelerine davet etmiştir. Türk basını da bu davetlere konuk olmuş, Türkiye savaş dışı olmasına rağmen hem müttefik hem de mihver devletler Türk gazetecilerini davet etmiştir. Bu çalışmanın amacı ise savaşın kırım dönemi olarak kabul edilen 1942 yılında gerçekleşen İngiltere ve Amerika gezilerini, Sertel'in Tan gazetesi sütunlarından aktarmaktır. Bu doğrultuda bahse konu Tan gazetesinin 23 Aralık 1942 – 26 Mart 1943 tarihleri arası incelenmiştir. Ayrıca Zekeriya Sertel'in Hatırladıklarım isimli hatıra kitabı ve telif eserler kullanılarak yazıların içerisindeki propaganda unsuru ve gerçek birbirinden ayrılmaya çalışılmıştır. Savaşın en yoğun günlerinde İngiltere ve Amerika'daki gündelik yaşam, alınan tedbirler ve uygulanan üretim metotları da Sertel'in yazılarından alınarak aktarılmıştır. Ayrıca müttefik ülkelerde Türkiye'ye dair bakış açısı ve müttefikler ve Sovyetler arasındaki ilişkilere dair yorumlar da çalışmaya eklenmiştir.

ABSTRACT

On September 1, 1939, hostilities resumed, and with the involvement of the United Kingdom and France, the war spread first across Europe and subsequently throughout the world. As the struggle on the fronts dragged on, states focused on propaganda activities to prove their power and invited foreign press representatives to their countries. The Turkish press was also a guest of these invitations, and although Turkey remained officially neutral, both the Allied and Axis powers invited Turkish journalists. The aim of this study is to convey the trips to the United Kingdom and the United States in 1942, which is considered turning point of the war, through the columns of the newspaper Tan, written by Zekeriya Sertel. Accordingly, issues of Tan published between 23 December 1942, and 26 March 1943 were examined. In addition, Sertel's memoirs titled "Hatırladıklarım" (My Memories) and other copyrighted works were used to distinguish the elements of propaganda from historical reality within his writings. Drawing on Sertel's accounts, the study also presents depictions of daily life in the United Kingdom and the United States during the most intense phases of the war, including precautionary measures and production methods adopted under wartime conditions. Furthermore, the research addresses perceptions of Türkiye in Allied countries, as well as Sertel's observations regarding relations between the Allies and the Soviet Union.

GİRİŞ

1918 yılında I. Dünya Savaşı'nın bitmesi ile devletler adil ve istikrar dönemini sonsuza kadar sürdürecektir bir barış iklimine girmeyi ummuştur. Ancak 1919 yılında Paris'te düzenlenen Barış Konferansı'nın ardından geline nokta imzacı devletler de dahil olmak üzere bütün devletler Versay Antlaşması'nın pek çok problemin doğuşuna sebep olacağını da tahmin etmiştir.

Paris'te şartları çok ağır bir barış anlaşmasına imzacı edilen, ordusuna ve ekonomisine Avrupalı devletlerce darbe vurulduğunu gören Almanya, ilerleyen yıllarda tüm iç ve dış politika adımlarını Versay Antlaşmasının zincirlerinden kurtulmak için atmıştır. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya'da monarşi sona ermiş ve cumhuriyet ilan edilmiştir. Weimar Cumhuriyeti'nin kurulduktan sonraki tüm amacı da cumhuriyete geçiş sürecini kolaylaştırmak ve Versay ile doğacak buhranlardan Almanya'yı çıkarmak olmuştur. Küresel istikrarsızlık dönemleri, ekonomik ve siyasi anlamda devletin süreklilik sağlayamaması içeride radikal grupların ortaya çıkmasına sebep olmuştur (İnce, 2008). Bu kargaşa ortamında Almanya'nın Versay zincirlerinden kurtulmasını sağlayacak yöntemleri bildiğine Alman toplumunun bir kısmını da ikna eden Adolf Hitler önce partisini meclise sokmuş ardından ise Weimar Cumhuriyeti'nde yaşanan siyasi bunalımların bir neticesi olarak 30 Ocak 1933 tarihinde Şansölyeliğe getirilmiştir (Storer, 2022).

Hitler'in iktidara gelişinin ardından kısa bir süre sonra elindeki yetkiler ile yetinmeyeceği anlaşılmıştır. Bu noktada Hitler'in yardımına bir kez daha talih yetişmiş ve Hollandalı van der Lubbe'nin, Reichstag yangınına çıkarması ile komünistlerden kurtulmak için gerekli olan şans elde etmesini sağlamıştır (Eraslan & Vuralgil, 2024). Bu yangının komünistler tarafından çıkartıldığına dair şüphenin etkin kullanılması Hitler açısından muazzam bir önem kazanmış ve bu propaganda ona Geçici Yetki Yasası adı altında şansölye ve hükümetine tüm meclis ve prosedürleri ortadan kaldıracak kadar geniş yetkileri istemek için oylama yapma imkanını da yaratmıştır. 23 Mart 1933 tarihinde yeni Reichstag binası Kroll Opera Salonu'na gelerek etkili bir konuşma yapan Hitler 94'e karşı 144 oy ile bu yetkileri almış ve siyasi sınırlamaları

ortadan kaldırmıştır (Storer, 2022). Hitler'in ülkedeki tüm yetkiyi eline almasıyla birlikte, Almanya Versay Antlaşması'nın ağır hükümlerinden kurtulma yolunda adımlar atmaya başlamış ve dış politikada giderek daha yayılcı bir tutum benimsemiştir. Avrupa ülkelerinin izlediği yatıştırma politikası, Hitler'in cesaretini artırmış ve nihayetinde, 1 Eylül 1939'da Polonya'ya giren Alman orduları, yeni bir savaşın başlamasına neden olmuştur (Benhür & Taşcı, 2023). 3 Eylül'de Almanya'ya karşı savaş açan Fransa ve İngiltere ile savaş kıvılcımı önce kıta Avrupası'nı ardından ise tüm dünyayı saran bir ateşe dönmüştür. İki tarafın mücadelesi gibi görünen bu durum 1945 Yalta Konferansına kadar dünyanın en önemli meselesi haline gelmiştir (Benhür & Eraslan, 2023).

Bu savaş sadece askeri bir mücadeleden ibaret olmamış, aynı zamanda üretimin, ulusal birliğin ve propagandanın savaşı olmuştur. Nitekim 1940 senesinde Fransa'nın işgalinin tamamlanmak üzere olduğu dönemde Avam Kamarasında *"Sahillerde savaşıcağız, çıkarma bölgelerinde savaşıcağız, arazide ve sokaklarda savaşıcağız, tepelerde savaşıcağız; asla teslim olmayacağız..."* (Daily Sketch, 1940)" açıklaması yapan Churchill'in amacı da Avrupa'nın büyük kısmını hegemonyası altına alan Alman ordularına rağmen hem İngilizleri hem de Almanya karşıtı tüm insanları İngiliz zaferinin etrafında birleştirmek olmuştur. Bu şekilde ateşleyici söylevlerden ve etkin basın propagandasının kullanımdan II. Dünya Savaşı'nın tüm tarafları etkin bir şekilde faydalanmıştır. Basın, kitlelerin habere ulaşmasını kolaylaştırırken, bilginin tekelleşmekten kurtulmasını sağlayarak bu dönemde kritik bir öneme sahip olmuştur. Bu sayede insanların daha doğru bilgiye ulaşma imkânı da artmıştır (Koloğlu, 1992,).

Savaş yıllarında doğru bilgi tanımının dışında basının, propaganda malzemesini yaymak amacıyla sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Savaş dışı kalmaya çalışan devletler açısından oldukça zor durumlara mahal verebilen bu yöntemin önüne geçebilmek adına hükümetler önlem almaya çalışmıştır. Türkiye Cumhuriyeti de II. Dünya Savaşı'nda aktif bir şekilde uyguladığı denge politikası ile savaş dışı durumunu siyasi olarak muhafaza etmeyi başarmıştır. Aynı durumun basında da görülmesi için gerekli önlemleri büyük bir hassasiyetle uygulamaya

çalışmıştır. 1931 yılında çıkarılan Matbuat Kanunu'nun 50. Maddesine dayanarak bu dönemde basın üzerinde yoğun bir baskı uygulanmıştır (Yüksel & Satı, 2020,). Bu kanunun üzerine 2 ilave madde daha eklenerek kapsamı genişletilmiş ve savaşın gidişatında ülkenin genel politikalarına etki edecek herhangi bir yazının yazılması durumunda gazeteler kapatılmış (Göz, 2016) ve yazarların da yeni bir gazetede yazması engellenmiştir (Çelik, 2018).

Basına karşı alınan önlemlere ve Türkiye'nin savaş dışılığını korumak adına atılan pek çok kısıtlamaya rağmen Türkiye dış devletler ile olan ilişkisini kesmemiştir. Bu sebeple savaş öncesinde ya da sırasında yaptığı anlaşmalar ile Türkiye hem batılı müttefikleri ile hem de Almanya ile bir takım ticari, diplomatik ilişkiler içinde olmuştur. Bu anlaşmaların gölgesinde yazılan bazı yazılar, her ne kadar gazetenin kapanmasına yol açsa da Türk basınındaki pek çok gazetenin bir tarafa daha ılımlı olduğuna dair iddiaların da yüksek sesle dillendirilmesine sebep olmuştur (Yüksel & Satı, 2020). Türk savaş dışılığının ön plana çıkması ve ülke aleyhine yorumlanan tüm gelişmelerden korunmak üzere verilen yoğun çaba bu noktada çatışmıştır.

Bu çalışma II. Dünya Savaşı'nın en kritik yıllarından olan 1942 senesinde İngiltere ve Amerika'nın davetleri üzerine buralara gezi düzenleyen Türk gazetecilerinden olan Zekeriya Sertel'in Tan gazetesindeki yazılarından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Yine Sertel'in anı kitabı da çalışmanın ana kaynaklarından biri olarak kullanılmış, anlatıyı güçlendirmek için literatürden destek alınmıştır. Konunun sınırlılıkları çerçevesinde Cumhuriyet Arşivi de taranarak bulunan belgeler çalışmanın içerisine eklenmiştir. Gezilerde görülenler ve o gün yaşananlar arasındaki farklılıklar ön plana çıkartılmaya çalışılmış ayrıca Sertel'in fikir çatışmalarına da yer verilmiştir. Literatürde gezi yazıları toplu olarak ele alındığından tek tek incelenememiş bu sebeple çalışma buradaki eksikliği gidermeyi amaçlamıştır. Ayrıca gezilerin sadece kültürel yönü değil propaganda faaliyeti olarak da ele alınmasıyla dönemin müttefik devletleri İngiltere ve Amerika'nın Türk halkına göndermeye çalıştığı mesajlar da ön plana çıkarılmıştır. Çalışmada yöntem olarak doküman analizi yöntemi kullanılmış elde edilen bulgular belirli bir çerçeve içinde ele alınarak bütüncül bir yaklaşıma varmak amaçlanmıştır.

Türk Gazetecileri ve Dış Devletler

Zekeriya Sertel, Selanik'in Ustumruca kasabasında 1890 senesinde varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Yaşı gereğince hem Osmanlı'nın son yıllarını hem de cumhuriyetin yarım asrını görmüştür. Rumeli'nin havasını, mütareke yıllarının yaşantısını görmüş hukuk eğitimi almış, yurt dışında uzunca dönemler yaşamış ancak kendi memleketine dönerek burada gazetecilik yapmıştır. Kaleminin sivriligi ona bazen sürgün cezaları da aldırılmış ancak o gazetecilikten ya da muhalif görüntüsünden taviz vermemiş ve 1934 yılında Sertel soyadını kendisine uygun görerek bu görüntüsünden memnun olduğunu göstermiştir (Özdemir, 2012). Tan gazetesindeki yazıları sebebiyle kendisi ve gazetesi komünist olarak nitelendirilse de II. Dünya savaşı yıllarında hükümet politikasının aleyhinde davranış sergilememiştir. Savaşın sonlarına doğru yazıları radikalleşmeye başlamış iç politikanın da gazetede tartışılmaya başlaması ile Tan'a karşı alınan tavır artarak devam etmiştir. İçerisinde Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel'in de bulunduğu bir grubun Haziran 1945'te İçişleri Bakanlığı tarafından izlendiği ve yeni bir parti kurmak üzere Tan matbaasında toplantılar yaptığının istihbaratlar da başbakanlığa bildirilmiştir (BCA, 30-10-0-0). Sertellerin üzerine toplanan dikkat ve artan muhalif sesli yazılar ülke içindeki karşıt görüşlü insanların 4 Aralık 1945 tarihinde Tan Gazetesi'ni yağmalamasına ve tahrip etmesine yol açmıştır (Acar, 2012). Bu durumdan sonra ülkeden ayrılmak zorunda kalan Sertel, Azerbaycan (Sovyetler Birliği) ve Fransa'da uzun yıllar yaşamış, 1977 senesinde ülkeye dönmek istese de yazıları sebebiyle tekrardan yurt dışına yerleşmek zorunda kalmış ve 11 Mart 1980 tarihinde Paris'te vefat etmiştir (Kara, 2021).

Sertel, II. Dünya Savaşı sırasında da Tan gazetesindeki yazıları ile oldukça dikkat çekmiştir. Harp hakkındaki haberler her zaman dikkat çekici olsa da savaş sınırlarımıza yaklaştıkça propagandanın daha da arttığı gözlemlenmiştir. Özellikle Hitler'in Yunanistan ve adalarını işgali ile Türkiye savaşın kapısında olduğunu hissetmiştir. Her ne kadar Hitler, İnönü'ye Türkiye'yi işgal amacının olmadığını söylese de Türk hükümeti oldukça endişeli bir dönemi yaşamıştır (Benhür, 2013). Bu dönemlerde savaşan tüm taraflar için Türkiye'nin savaşa dahil olup olmayacağı ya da herhangi bir ülke tarafından işgal

edilip edilmeyeceği önemli bir noktayı teşkil etmiştir. Her iki taraf da Türkiye ile daha yakın temaslar kurmak istediğinden hem diplomatik bağlantıları koparmayarak sık sık dostluk mesajları vermiş hem de Türk basınının önde gelen isimlerini kendi ülkelerine davet ederek geziler düzenlemiştir. Öyle ki daha savaş başlamadan 1939 yılında Londra'ya giden bir ekip olduğu gibi savaşın en kızıştığı dönem olarak görülen yıllarda da geziler devam etmiştir. 1941 yılında Cumhuriyet gazetesinde askeri müteahhas olarak yazan Hüseyin Erkilet ve birkaç General Berlin'e davet edilmiştir. Erkilet bunları Cumhuriyet gazetesinde neşretmiştir. Burada Almanya hakkında yapılan anlatılar basında geniş yer bulmuş ve Türkiye'deki Alman taraftarlarını bir hayli heyecanlandırmıştır (Erkilet, 1941).

1941 yazı Almanlar için oldukça iyi geçse de kışın gelmesi ile harekatta duraklamalar meydana gelmiştir. 1942 bahar ve yazında toparlanma emareleri gösteren Alman orduları 17 Temmuz 1942'de Stalingrad üzerine harekate başlamıştır (Başarır, 2021). Bu harbin Almanların lehine sonuçlanacağı düşüncesi memleketteki Alman propagandasının artmasına sebep olmuştur. Bu sebeplerin yanı sıra, Türkiye'den bir kısım isimlerin Almanya'ya davetinin İngiliz büyükelçiliği tarafından Londra'ya bildirilmesi de oldukça dikkat çekmiştir. Ardından tedbir amaçlı bir uygulama olarak Türk gazetecilerin İngiltere'ye davet edilmesi için çalışmalar başlamıştır (Karagöz, 2002). Bu durumu haber alan Amerikalılar da İngiltere'nin ardından kendi ülkelerinin ve savaş çalışmalarının durumu hakkında gazetecileri bilgilendirmek için aynı tip bir strateji izlemiştir. Sertel'de kendi hatıralarında bu durumun tamamen Amerikalılar ve İngilizlerin, Alman propagandasının etkisini kırmak maksadı ile yaptıkları bir davet olduğundan bahsetmiştir (Sertel, 1977). Aynı zamanda 14 Şubat 1942 tarihinde Londra büyükelçiliğine tayin edilen (BCA, 30-18-1-2) Rauf Orbay'da gazetecilerin bu gezisinde ciddi bir pay sahibi olarak görülmüştür (Yüksel & Satı, 2020). Gidecek gazeteciler farklı görüşlerden temsilciler olarak seçilmemiştir. Ahmet Emin Yalman'ın başkanlığında, Zekeriya Sertel, Ahmet Şükrü Esmer, Abidin Daver ve Hüseyin Cahit Yalçın'dan oluşan 5 kişilik bir ekip oluşturulmuştur. Bu kişilerin hemen hemen hepsinin müttefik yanlısı oldukları ve Alman karşıtı olduğu Sertel tarafından da vurgulanmıştır (Sertel, 1977). İngilizler

de ülkelerini gezecek bu heyet hakkında olumsuz bir bakışa sahip olmamış ancak Amerikalılar Sertel'i liberallerin lideri, yabancı düşmanı bir muhalif olarak tanımlamıştır (Karagöz, 2002). Türkiye'de ise anti Almancı tavrı ile bilinen Sertel daha çok hükümeti destekler biçimde yazılar yazmıştır (Özdemir, 2012). Türk hükümeti çok daha mihver yanlısı isimlerin yerine bu isimlere yer vererek aslında müttefik devletler ile olası bir fikir ayrılığından da kaçınmıştır.

Heyetin yolculuğu öncelikle İstanbul Amerikan başkonsolosluğunda bir yemekle başlamış, Ankara'da İngiltere sefaretinde verilen bir yemekle devam etmiştir. Ankara'da verilen yemeğe Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ve İçişleri Bakanı Recep Peker'de katılmıştır. Heyet buradan trenle İngiliz basın ateşesinin refakatinde Adana'ya geçerek yolculuğuna başlamıştır (Tan, 22.08.1942). Hava yollarının olağan savaş şartları nedeniyle kısıtlanmasından dolayı gazetecilerin uçak ile direkt Londra'ya inmesi mümkün olmamış Mısır, Sudan, Portekiz üzerinden İngiltere'ye varmışlardır. 1 Eylül'de İngiltere'ye varmalarına karşın Sertel'in ilk yazısı 27 Ağustos 1942 tarihinde olmuş ve yola çıktıklarının haberini verirken kudretli memleket Amerika'nın yakından tablosunu sunmaktan duyduğu heyecanı dile getirmiştir (Sertel, 27.08.1942). Buradan telgraf yöntemi ile sık sık gezi hakkında bilgiler gönderilmiş olsa da gazeteciler bu yazıların daha derli toplu hallerini bu geziden döndükten sonra paylaşmıştır. Sertel ise "*İngiltere ve Amerika İntibaları*" isimli bir yazı dizisi ile bu gezide gördüğü ve aldığı tüm notları 23 Aralık 1942 tarihinde başlayarak 63 gün boyunca Tan gazetesi sütunlarında neşretmiştir.

Zekeriya Sertel'in İngiltere Notları

Sertel, Adana'dan Mısır'a 4 saatte gitmenin şaşkınlığını üzerinden atamamış ve öğle yemeğini yediği Adana'dan akşamüzeri çayını içtiği Mısır'a yaptığı yolculuğun büyüleyiciliğinin etkisi ile iyimser bir tahminde bulunarak harp sonrası dünyanın en önemli icadı olarak gördüğü tayyarelerin oldukça önemli olacağını iddia etmiş ve herkesin kendi tayyaresine sahip olduğu bir sistemin nasıl olacağını sorgulamıştır (Sertel, 23.12.1942). Kahire sokaklarının sabah ve akşamı arasında çok ciddi bir fark olduğunu gözlemlemiş ayrıca "*kendi şehrine yabancı*

Kahirelilerin” kentin içinde yaşadığı üzücü durumundan dem vurmıştır. Burada yaşayan insanların kendi üretim hanelerinden, gümrük kontrollerinden yoksun ve İngiliz Fransız ortaklığında ekonomik ve askeri şirketlerce yönetilmesi, dillerinin Fransızca olması da Sertel tarafından bir o kadar garip karşılanmıştır. Şehrin sokaklarında gezerken herhangi bir iâşe kıtlığının ya da vesika sisteminin olmayışını ise bu garibe sistemin bir yardımı olarak görmüştür (Sertel, 24.12.1942).

12 saat boyunca görünen Kahire’nin manzarası Sertel’i oldukça etkilemiştir. Ardından buradan yola çıkarak daha güneye Sudan’ın Hartum kentine ulaşmıştır. Henüz uçaktan inmeden gördüğü çölden ani bir geçişle yeşilliklerin arasındaki bu kenti görüp ön yargılarını sorgulamaya başlamıştır. Kurak ve bataklık bir yer beklerken oldukça yeşil görünen Hartum’dan sonra Al-Fasir kasabasında geceleme üzere konaklarken burada sıtmalı, hastalıklı kimsenin görülmediğini fark etmiş ve Türkiye’de aynı klasmanda yer alan şehirlerle kıyaslanamayacak kadar muntazam olduğunu fark ettiği zaman derinden bir acı duyduğunu itiraf etmiştir. Burada kırdığı ön yargılarından, İngiliz müstemlekesi olarak bilinen Nijerya’nın Lagos kentinde tamamen kurtulmuştur. Bu kentte 3 gün konaklamış ve buradaki beyaz hakimiyeti karşısında oldukça şaşırarak Lagos’ta yaşayan 160 bin zencinin dışında tüm Nijerya’nın kontrolünün buradaki bir avuç beyazın elinde olduğunu söylemiştir (Sertel, 25.12.1942). Buradan tekrar yola çıkarak Lizbon’a ulaşmıştır. Sertel 13 saatlik Lizbon macerasında savaşın dışında kalan ve hiçbir tarafa doğru müdahale yapmadan kimseyi kırmayan Portekiz’in başkentinin bir casuslar memleketine dönüştüğünü fark etmiştir. Burada barda gördükleri iki kadının tüm gün orada oturup muhabbet etmeleri oldukça şaşırtıcı gelse de oradaki insanların tüm Lizbon kentinde casusluk faaliyetlerinin çok yoğun olduğunu söylemelerinden sonra durumu tamamıyla anlamıştır. Bu durumun bir avantajı olarak gördüğü bolluk ve bereket manzaraları karşısında iki tarafın da elden kaçırmamak için bu ülkeye her şeyi yolladığını ve karlı çıkanın Portekiz olduğunu fark etmiştir (Sertel, 26.12.1942). Sertel’in memleketlerdeki bolluğun üzerinde sürekli durması o yıllarda Türkiye’de yaşanan gıda darlığından kaynaklanmıştır (Metinsoy, 2017). Türkiye’de Portekiz gibi

savaş dışı bir memleket olmasına rağmen orada gördüğü bu durumu kendi memleketinde görememesi, iki ülkenin çok farklı yaşam tarzına sahip olmasını da sorgulatmıştır. Buradan ayrılan kabile yola çıktıklarından 10 gün sonra 1 Eylül 1942 tarihinde İngiltere’ye ayak basmıştır.

Almanların Stalingrad kapılarına dayanarak savaşın düğümünü çözmeye yakın olduğu günlerde İngiltere’ye ulaşılmış, Sovyetlerin yoğun baskısıyla ikinci cephe tartışmaları iyice yükselmiştir (Sertel, 1977). İniş yapıldıktan sonra yenilen yemeğin İngiltere’nin her yerinde yenilen yemekle aynı olduğu yetkililerce belirtilmiştir. Londra’ya trenle yolculuk yapılırken İngiliz istihbarat şefinin gazetecilere gelerek doğru, dürüst ve hakkaniyetli olmak şartıyla her şeyi yazabileceklerini söylemesi ve başvekil dahil olmak üzere diledikleri her kapıyı açabileceklerinin beyan edilmesi oldukça hoş karşılanmıştır (Sertel, 27.12.1942). Elbette basın gezisi düzenlenilmesinin yegâne amacı olarak İngiltere, yoğun Alman tacizlerinin yayıldığı bir dönemde ellerindeki imkanları ve memleketin halini göstermek istemiştir. Bunu yaparken gazetecilere bir baskı uygulamak yerine onların yanında sürekli olarak hükümetten bir yetkiliyi koyarak hem gezilerine refakat ettirmiş hem de her zaman İngiliz hükümetinin gözünün üzerlerinde olduğunu hissettirmiştir. Göçmenlerin etkisinden dolayı casusluk faaliyetlerinin de çok arttığı ülkede pek çok önlem alınmaya çalışılmış ve kente gelen herkese İkamet vesikası, İaşe kartı ve Eşya kuponu verilmiştir. Her ne kadar basın özel misafir olsa da bu evrakları almaya mecbur kılınmıştır. Çünkü alınacak bir çift çorap dahi bu verilen kuponlarla mümkün olmuştur (Sertel, 28.12.1942). Alınan tüm bu tedbirlere ve sıkı denetime rağmen İngilizlerin pek çok harekâtı sızdırılmış ve İngilizleri daha ciddi tedbirler almaya mecbur bırakmıştır.

Kamuoyu tarafından bu ada ülkesinin mülteciler ve casusluk ile olan problemlerinin yanı sıra neredeyse tüm iâşe yollarının kesilmesi ile açlık yaşayacağı da düşünülmüştür. Nitekim çorba, biraz sebze ve et ile soğukluktan oluşan son derece sistemli ve her yerde aynı şekilde verilen bir yemek ekibe bu tahminlerin geçerliliğini sorgulatmıştır. Bu sebeple ilk durakları olarak bu meselenin hallolmasında ismi geçen 2 kişi ile görüştürülmüşlerdir. İlk olarak Kimya profesörü Jack Drummond’un ofisini gezen

ekip, burada yemek tozları üzerine yapılan çalışmalar ile daha alt kesimlerin dahi protein ve vitamin olarak daha fazla yemeğe ulaşmasının amaçlandığına dair bir brifing almıştır (Sertel, 29.12.1942). Burada yapılan çalışmalar oldukça kapsamlı olsa da asıl mesele halka bu yemeği ulaştırmak olmuştur. Bu konuda da en büyük pay sahibi olarak görülen ancak Türkiye’deki herhangi bir umumi müdürün odasından daha basit bir odada oturan İaşe Bakanı Woolton’un odasında bir konuşma gerçekleştirilmiştir. Sertel bu odanın basitliğinden ve nazırın konuşma samimiyetinden oldukça etkilenmiştir. 45 milyon insanı günde 3 kez doyurmayı kafaya takmış ve savaş öncesinde politikacı dahi olmayan bu adam bugün kurduğu sistemle son derece nizami bir şekilde tüm memleketin iâşe işlerini çözmüştür. Bu sistem tüm özel sektör faaliyetlerini durdurmuş olsa da bunu diktatör bir niyetle yapmadığını belirten nazır, bunun zaruriyetini memleket meselesi olarak özetlemiştir. Bu şekilde tüm İngiliz halkı eşit bir şekilde yemeğe ulaşım sağlamıştır (Sertel, 30.12.1942).

Sadece gıda maddelerine ulaşma noktasında değil giyim kuşam olarak da İngilizler fedakârlık yapmak durumunda kalmıştır. İpeğin paraşüt yapımında kullanılmasından dolayı artık ipek çoraplar dahi satılmamaya başlamıştır. Ancak en soylu İngiliz kadınları ve sıradan vatandaşlar dahi bu kanunlara sıkı sıkıya uyarak büyük bir fedakârlık örneği göstermiştir (Sertel, 01.01.1943). Öyle ki işlerin her yerde kötü olduğunu aktaran Sertel bu satırlar ile Türkiye’deki vatandaşlara da birlik içinde olmanın ne denli önemli olduğuna değinmiştir. Bu dayanışma yalnızca kanunlara uyma noktasında kalmamış 1940 yılı boyunca İngilizleri tüketmek için devam eden Alman bombardımanı sırasında da devam etmiştir (Armaoğlu, 2020). Bu bombardımanlar o gün dahi İngiliz halkının birlik duygusunu perçinlemiştir (Sertel 03.01.1943). Bu akınlar yıllarca devam etse de artık hükümet ve halk bu konuda oldukça tecrübe kazanmıştır. Dover ve Londra’yı dolaşırken bu akınlara denk gelmiş olan Sertel etrafında hiç panik olmamasına şaşırmıştır. Ayrıca 1940 muharebelerinden sonra geliştirilmesine hız kazandırılan sığınakların bugün her açıdan tam donanımlı bir hale geldiği de oldukça takdire şayan görülmüştür (Sertel, 05.01.1943).

Sokak yaşamından ve gündelik hayattan oldukça etkilenen Sertel, İngiliz siyasi yaşamına dair izlenimler edinmiştir.

Tüm bu özgürlük istihbarat nazırının matbuata verdiği sınırsız yetki sayesinde olmuştur. Bakanın tutumu ve özgür basın sık sık dile getirilerek övülmüştür. Sertel, gazeteciler kralı olarak tanımladığı Daily Telegraph ve Observer gazetesinin sahibi muhafazakâr Lord Remsley’in evine çaya davet edilmiş ve harp koşullarını konuşma fırsatı bulmuştur (Sertel, 06.01.1943). Almanların batıya dönme ihtimalini çok zayıf gören Lord, İngiltere içinde Moskova tarafından satın alınanların ikinci cephe şayialarını çıkarttıklarını şu an böyle bir gücün olmadığına dikkat çekmiştir. Sol hareketin gün geçtikçe zayıfladığı ve harpten sonra artık memleket içinde tutunamayacak hale geleceğini de söyleyen Lord, Sertel’i oldukça şaşırtarak çok acemice konuşan ve gerçeklere gözünü kapatan biri olarak değerlendirilmiştir (Sertel, 06.01.1943). Times’ın sahibi ve İngiltere harp öncesi siyasetinde etkili olan Leydi Astor’un evine de davet edilen Sertel burada da siyaset meselelerini tartışmıştır. Özellikle Astor’un, Churchill hakkında söylediği siyaseti ve askerliği bilmeden sadece iyi konuşmanın ve yazmanın getirileriyle siyasette etkin olduğunu iddia ettiği ağır eleştirilerini de sütunlarına taşımıştır (Sertel, 07.01.1943). Görülüyor ki özellikle daha muhafazakâr olan kanat mevcut siyasi durumdan memnun değildir ve çeşitli şikayetlere sahiptir. Ancak dışarıdan bakan bir göz İngiliz halkının bir arada yaşam konusundaki fedakarlığından ötesini görememiştir. Sertel birtakım ziyaretlerin ve fısıltı gazetelerinin içinden bu duyumları çıkarmış ve aktarmıştır. Kanunlara uyum sağlama ve harp şartlarında birlik olma konusunda ise tüm halk kesimleri eşit derecede saygı göstermeye devam etmiştir.

Siyasete tanıklık sadece evlerde, davet salonlarında olmamıştır. Sertel, Avam Kamarası’nda bir gün geçirebilmiş, Sertel’in ifadesiyle “*dünyanın en ziyade hür konuşulan en iyi ve en modern demokrasi örneği*” olan bu yerde Winston Churchill’in bir konuşmasına da tanıklık etmiştir. Moskova ziyareti hakkındaki konuşmayı dinlemiş, siyasetin aldaticılığına başvurmadan, sürükleyici bir hitabete kapılmadan ocak başında ailesine anlatır gibi konuşmasını bitiren başvekili oldukça etkileyici bulmuştur (Sertel, 07.01.1943). Avam Kamarası’nın büyüleyiciliğinden sonra İngiltere’nin bir diğer önemli ismi Dışişleri Bakan’ı Eden ile de görüşülmüş ve dış siyaset hakkında soru sorma fırsatı yakalanmıştır. Odası bir

avukat odasına benzetilmiş bu durum her gördükleri bakan odasında gazetecilerin Türkiye’deki makam odaları ile kıyas yapmasına yol açmıştır. Eden’in samimi bir üslupla konuşması Türk heyetini oldukça rahatlatmıştır. İkinci cepheye hiç sıcak bakmadığını açıkça bildiren ve bunu da Molotov’a söylediğini aktaran Eden, eğer Roosevelt söz vermeseydi böyle bir tartışmanın bu kadar erken tarihte olmayacağını da eklemiştir.

Türk gazetecilerinin ısrarla ikinci cephe açılmadığı takdirde Almanların ilerleyeceğini ve Sovyetleri mağlup edeceklerini söylemesi üzerine Eden’in, 7 Eylül 1942 tarihinde çok net bir şekilde Alman ilerlemesinin olmayacağını ve Stalingrad’ın düşmeyeceğini söylemesi oldukça isabetli bir tahmin olarak kayıtlara geçmiştir (Sertel, 13.01.1943). Ancak Sertel gazeteye yazdığı bu yazının dışında, kitabında bir tahminde bulunarak İngiliz bakanın bu cevaplarından eğer Sovyetlere yardım edilmezse bir taşla iki kuş vurulacağını ve hem yıpranmış bir Almanya’yı hem de bir daha toparlanamayacak Sovyetlerin İngiliz dış politikası için daha uygun olacağını düşündüğünü çıkarmıştır (Sertel, 1977). Dışişleri bakanıyla yapılan bu görüşmenin ardından kabinede İşçi Partisi’ni temsilen başbakan yardımcılığı da yapan ve sol görüşe sahip olarak bilinen Stafford Cripps ile de mülakat yapılmıştır. Avrupa’nın barış dönemine geçmesi için harp sonrası dünyada taarruz gücü bulunmayan devletlere ve konfederasyonlara muhtaç olduğunu söyleyen Cripps, İngiltere’nin dahi hemen kendini toparlama imkanı bulunmadığını bugünün sert devlet kontrollü şartlarının devam etmesinin zaruri olduğunu vurgulamıştır (Sertel, 16.01.1943).

Gazeteye yansımayan konuşmalar ise çok daha ilginçtir. Öncelikle Cripps Türkiye’nin, Sovyetlerden endişe duymasının gereksiz olduğunu, Boğazlar’ın güçlü bir Türkiye’nin elinde bulunmasını Sovyetlerin de istediğini söylemiştir. Ardından ise Sovyet düşmanlığının Türkiye için zarardan başka bir şey getirmeyeceğini vurgulamıştır. Bu o odada bulunan kimsenin itiraz edemediği bir fikir olmuştur (Sertel, 1977). Sertel’in görüştüğü bakanlar arasından en zeki ve akli başında bulunduğu Cripps’in bu değerlendirmeleri hem savaş boyunca hem de savaşın ardından artarak devam eden Sovyet talepleri dikkate alındığı zaman oldukça isabetsiz kalmıştır (Köse, 2019).

Türkiye’nin yoğun olarak endişe duyduğu bu konu 1945’ten sonra da sürekli olarak bir baskı unsuru olarak kalmıştır (Erden, 2014).

İngiltere’de siyasi hayat oldukça çalkantılı olsa da sosyal yaşam olabildiğince devam ettirilmeye çalışılmıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi yaşam bir iase sorunu olmadan ancak çok sıkı tedbirlerin ve uygulamaların etrafına kurulmuştur. Bu duruma uyum sağlayan toplumda artan ilk olgu komşuluk ilişkileri olmuştur. 17.30’da kapanan sinemalardan sonra çok fazla bir sosyal aktivitesi kalmayan insanlar birbirleri ile daha yakın komşuluklar kurarak eğlence hayatını evlerine taşımıştır (Sertel, 18.01.1943). Toplumsal inanmışlık hissi de oldukça kuvvetlenmiştir. Erkekler cephelerde mücadele ederken kadınlar da evlerden çıkmaya iş ve askeri hayata atılmaya başlamıştır. 18 ila 40 yaş arasındaki kadınlar mecburi hizmete alınmıştır. 25’ine kadar genellikle askeriyede kullanılan bu kadınların durumu askerliğe müsait değilse fabrikalara alınmış ve erkeklerin cepheye gönderilmesi sağlanmıştır. Toplumun her kesiminden hemen hemen 1 milyon kadının girdiği bu tecrübe Avrupa kıtası için bir ilk olmuş ve sonuçlar İngilizleri memnun etmiştir (Sertel, 19.01.1943).

Kadının bu şekilde sosyal hayatın içine karışması, şartların çok daha eşitlikçi bir konuma gelmesi bir takım sosyal dönüşüm düşüncelerini de beraberinde getirmiştir. Kadını tekrar eve sokmanın bir mesele olacağı fikri ön plana çıkarken, işçi ile patronun arasına giren devletin uzlaştırıcı rolünün ne zaman sona ereceği de merak uyandırmıştır (Sertel, 22.01.1943). İngiliz hükümeti I. Dünya Savaşı’nın ardından yaşanan iş ve işçi buhranlarına bakıldığı zaman bugün cephede çatışan gençlerin memleketlerine döndükleri zaman çok daha farklı koşullarda bir iş arayışına gireceğini tahmin etmiştir. Bu sonuçtan yola çıkarak günümüz sigorta sistemini andıran bir sistemin uygulanması ihtimalleri düşünülmüş ve hatta İçtimai Emniyet Bakanlığı kurularak, işsizlik ödeneği ve çocuklar için tazminat gelirleri dahi planlanmıştır (Sertel, 24.01.1943). İşçi partisinin önerileri burada işe yaramıştır ve harp sonrası yeni bir dünya yeni bir İngiltere fikri ön plana çıkmış, eski düzenin tabuları artık bu görüşle rafa kaldırılmaya çalışılmıştır. İngiliz imparatorluğunun geleceği de bu rafa kaldırılmaya çalışılan görüşler arasında yer almıştır. Devlet ricalinin ve özellikle basının

imparatorlukla bir problemi olmamasına karşın sol görüşten yükselen ses bugün cephede savaşın yarın imparatorluğun kaderini belirleme hakkına sahip olduğunu ve bu hakkı onlardan kimsenin alamayacağı şeklinde olmuştur (Sertel, 26.01.1943).

İngiliz yaşamına ve siyasi hayatına yakından tanıklık ettikten sonra Amerika yolculuğuna çıkmadan önce Londra Halkevi'ne bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. British Council'in de katkılarıyla kurulan ve kültür münasebetlerini arttırma amacı taşıyan bu binada Türk kültürünün her yönü yansıtılmaya çalışılmıştır (Yaşar, 2010). Sertel, özellikle Rauf Orbay'ın buradaki çalışmalarının oldukça etkili olduğundan söz etmiştir. Ancak buraya okumaya gönderilen pek çok öğrencinin ihmal edildiği ve buralarda para kazanma gayesine düşüp eğitimlerini aksattıklarını bildirmiştir. Her ne kadar Orbay'ın özel olarak bu konu ile de ilgilendiği vurgulanmış olsa da çok radikal bir çağrı ile doktorasını yapan ya da bir sene içinde eğitim hayatını bitirecek öğrenciler dışında hepsinin geri çağırılması gerektiği Sertel tarafından zaruri görülmüştür (Sertel, 30.01.1943). Londra Halkevi aynı zamanda Türk heyetinin bu ülkedeki son durağı olmuş eşyalarını topladıktan sonra İngiltere'den ayrılan ekip İrlanda'da, Amerikan uçağının hava muhalefetine takılmasından dolayı biraz beklese de 17 saat süren yolculuğun ardından New Foundland'e vararak Amerika'ya ayak basmıştır. Çok konforlu bir uçak yolculuğu ve uçak içindeki imkanlar Amerika'nın kendisi kadar Türk ekip için şaşırtıcı olmuştur (Sertel, 01.02.1943).

Zekeriya Sertel'in Amerika Notları

Amerika, İngiltere'nin aksine bolluğun memleketi olarak görülmüştür. Meyve ile başlayan domuz pastırmalı yumurta ile devam eden bol çeşitli kahvaltı, İngiltere'dekine nazaran fazlaca verilen ve artan kısmı çöpe dökülen yağ tabakları Sertel'e burada harbin esamesinin okunmadığını hatta Amerikalıların harbin parasına şimdiden ulaşmaya başladığını düşündürmüştür (Sertel, 1977). Washington'a geçen ekip burada dünyanın en meşgul adamı olarak görülen Amerikan başkanı Roosevelt (Benhür & Aktan, 2022) tarafından kabul edilmiştir. Basit bir odada çalışma masasının başında kendilerini karşılayan Roosevelt, Atatürk'ün sanayileşme politikasından

övgü ile bahsederken ancak bu şekilde tam özgür bir ülke olunabileceğini söylemiştir. Gazetecileri olağan samimiyeti ile ağırlayan başkan daha sonra Washington gibi politika şehirlerinin dışında memleketin tamamını gezmeleri noktasında gazetecilere tavsiye vermiştir (Sertel, 05.02.1943). Sertel'in daha yeni kurulmakta olan bu politika şehrinin henüz savaşın içinde değil ancak çok ciddi bir savaş hazırlığında olduğunu aktarması 1942 yılında dış dünyadaki beklentilerin tam aksine Amerika'nın henüz hazır olup olmadığını da düşündürmüştür.

Başkanın yanından ayrılan ekip elçiliğin bir suvaresine (akşam yemeği) katılmıştır. Burada önemli generaller, politikacılar ve gazeteciler ile muhabbet etme şansı elde edilmiş ve Amerika'nın savaşa bakışı hakkında fikirleri öğrenmişlerdir. Bir gazetecinin bu savaşın sonundaki düzenin Almanya'nın nasıl yenileceğine göre şekilleneceğini söylemesi o güne kadar duyulmayan yeni bir fikir olarak aktarılmıştır. Almanya'nın cephede yenilmesi ile ihtilal ile içeriden yıkılması arasındaki farkın hiçbir devlet tarafından dikkate alınmadığı belirtilmiştir (Sertel, 06.02.1943). Amerikan siyasetinin fikirleri ve yaşamı hakkında görüşmeler yapılırken matbuat kulübündeki bir ziyarette Türkiye hakkında bir soru cevap da gerçekleşmiş ve memleketin durumu hakkında bilgilendirmeler ile tüm Amerikan halkına da Türkiye hakkında malumat verilmiştir (Sertel, 07.02.1943).

Siyasi hayata dair tartışılan meselelerin aksine Amerikalılar ekibe üretim güçlerini ve harp hazırlıklarını göstermeye çok daha hevesli olmuşlardır. Bu isteğin temel sebebi gezinin amacının Amerikalılar tarafından Nazileri durduracak gücü tanıtmak olarak görülmesinden kaynaklanmıştır. Bu sebeple Amerikalılar gazetecilerin seyahat süresini uzatmak istemiş ancak Türk ekibinden bazı gazeteciler bu talebi reddetmiştir. New York'tan trene binerek 3 saat içinde Schenectady'e ulaşılmıştır. Bu rahat yolculuğun maksadı burada yer alan General Electric şirketini göstermek olmuştur. Burada çeşitli elektronik aletler ve binlerce işçinin çalışmaları ile yeni buluşlar da yapılmıştır. Her ne kadar kendileri emin olmasa da gazetecilere verilen bir hak ile ailelerine radyo üzerinden bir mesaj gönderme şansı verilmiştir. Bu mesajın ulaşip ulaşmadığına dair şüphenin kaynağı General Electric şirketinin radyo yayınlarını sadece propaganda için yapmış

olduğundan ileri gelmiştir (Sertel, 08.02.1943). Burada görülen bir alet ise olağanüstü bir heyecan uyandırmıştır. 14 senelik bir geçmişe sahip bu aletin artık çok da geliştirilecek bir yönü kalmamıştır. Televizyon adı verilen bu teknoloji ile artık gazete, radyo ve sinemanın insanların evlerine kadar gireceğine ve herkesin harpten sonra evlerinden bu imkanları elde etme olasılığına dair büyük bir heyecan duyulmuştur (Sertel, 09.02.1943).

Amerikan sanayisine yapılan bu yolculuk tayarelerin sağladığı esneklik sayesinde aniden Kanada'yı görme fırsatı da yaratmıştır. Yüzölçümü olarak çok büyük bir alanın içinde yer alan ancak Amerika kadar geniş imkanları olmayan bu ülkenin merkezi Ottova'ya ulaşılmıştır. İlk göze çarpan durum buğday fazlalığıdır, öyle ki Türkiye'de o dönem iâşesinde sıkıntı olan buğday Kanada'da alıcı yokluğundan tonlarca birikmiştir. Harbin tek getirisi bununla sınırlı kalmamış sanayileşme de bir o kadar hız kazanmıştır. 1931 senesine kadar İngiltere'nin gölgesinde yaşayan bu devlet harpten sonra dünyada yeni bir merkez olma potansiyeli gösterecek kadar hızlı bir dönüşüm gerçekleştirmiştir (Sertel 10.02.1943). Ufak bir Kanada gezintisinin ardından pek de rahat olmayan yataklı trenler ile Detroit kentine, Amerika'nın sanayi merkezine bir yolculuk başlamıştır. Burada Ford'un dünyada en çok tayarere üreten fabrikalarına gerçekleştirilecek bir ziyaret ile hava harbinin çok kritik olduğu bu savaşta Amerika'nın üretim gücü gösterilmiştir. Öyle ki sadece 1 yıl içinde mısırlarlarının kesilmesiyle inşa edilen bu fabrika, bugün dünyada en fazla tayarere üreten fabrikalardan biri olmuştur. Burada erkek ya da kadın herkesin çalışabilmesi ve aylık 150-200 dolar arası kazançlara ulaşması yüzünden bir işçi akını yaşanmıştır. Sistemin rasyonelliği karşısında şaşkına dönen Sertel, 8-10 bin parçanın o kadar mekanikleşmiş bir şekilde takılarak günde 1-2 adet tayarerenin meydana getirilmesini hayretle karşılamıştır (Sertel, 12.02.1943).

İşlerin hızlılığı Ford'un kurduğu düzenin bir ürünü olmuştur. Detroit'te yer alan uçak fabrikası dışında River Rogue bölgesindeki 16 tesisten ibaret üretim haneyi de gezen Sertel, burada gördüğü nizamın karşısında İngiltere'deki fabrikaların dahi ne kadar geride kaldığını fark etmiştir. Fabrikaların her biri oldukça titiz ve muntazam bir şekilde kurularak maksimum verimlilik sağlanmış 24 saat açık olan bu sistemde vardiyalar dahi

vakit kaybına mahal vermeyecek şekilde düzenlenmiştir. Savaştan önce günde 5.000 otomobil üretilen bu tesisler şu anda var gücüyle savaş sanayine adanmıştır. Bu durum Türkiye ile kıyaslanınca fark oldukça göze çarpmıştır (Durgun, 2016). Bu fabrikalarda işçiler eğitim almış, özellikle üretimin verimliliği açısından oldukça önemli olan bu sistem ile çalışmaya başlayan işçilerin yaptıkları her hareketi bilinçli ve hızlı bir şekilde yapması sağlanmıştır (Sertel, 13.02.1943). Gazetecilerin bu fabrikaların hepsini hükümetin atadığı bir yetkili ile gezmesi dikkate değerdir. Bu şekilde hem sadece istenildiği kadar bilgiye erişim verilmiş hem de gezen ekibin belirli rotalar dışına çıkması önlenmiştir. Ayrıca üretim bilgileri ve kapasiteler hakkında da oldukça kısıtlı bilgiler paylaşılmıştır.

Türk gazetecilerin buradaki seyahati sırasında Amerika'da yaşayan Türk vatandaşları ile bir araya gelinmiştir. Türkler çok eski dönemlerden itibaren Amerika'ya göç etmeye başlamıştır. Öyle ki ilk tarihlendirmeler 1820'li yıllara dayansa da cumhuriyetin ilanından sonra göç edenlerin bir kısmı geri dönmüştür (Kaya, 2006). Geriye dönmeyenlerin pek çoğu da Detroit gibi özellikle iş imkanının geniş olduğu alanlarda yaşamaya devam etmiştir. İyi bir şekilde ağırlanan gazeteciler buradaki Türklerin misafirperverliğini övgüyle aktarmıştır. Gurbetçi Türkler ise memleketin itibarının hızla yükseldiğini ve artık Amerika'da dahi Türk isminin itibar gördüğünden övgüyle bahsetmiştir. Ancak buradaki Türkler ile kimsenin ilgilenmediği hatta tenezzül dahi edilmediği sözleriyle sefaret eleştirilmiştir (Sertel, 16.02.1943).

Türk halkının ihmal edildiklerini düşünmelerinden doğan şikayetlerin ve yaşantısının yanı sıra Amerikalı bir ailenin ev hallerine de tanıklık edilmiştir. Chicago'ya hareket edilirken bir Amerikalı dostunun davetine icabet eden Sertel, burayı gözlemleme fırsatı yakalamıştır. Tipik Amerikan evlerinden birisi olan bu evde ilk dikkat çeken durum herhangi bir gıda kıtlığının yaşanmaması olmuştur. Öyle ki harbin dışında olan Türkiye'de ekmeğin vesikaya bağlanması ve gıdalara ulaşmanın zorluğu bu aileyi oldukça şaşırtmıştır. Çünkü harbin içindeki Amerika'da bol bol buğday ve pek çok gıda malzemesine ulaşımında bir problem yaşanmamıştır. Aynı şekilde kahvaltıda jambonlu yumurta, ballı muz, yağ ve reçel gibi pek çok çeşit malzemenin konulması da dikkat çekmiştir. Her

Amerikalının tiryakisi olduğu sabah gazetesi 40 sayfa civarı basılmıştır. Daha çok sosyal yaşamdan haberler içeren bu gazete tıpkı Amerikalı askerlerin, gençlerin ve ailelerin katılabileceği eğlenceler gibi halkı rahatlamak amacıyla kullanılmıştır (Sertel, 17.02.1943). Buradan San Francisco’da Great Lake civarında bulunan talimgahı ziyaret etmek için hareket eden gazeteciler, 66.000 kişi yetiştiren bu talimgahtaki düzen ve intizama övgülerde bulunmuştur. Lakin talimgahın içinde dahi zencilerin ayrı bir yerde oturması özellikle dikkat çekmiş o dönemde Amerika’da halen bir beyaz/zenci ayrımının orduda dahi devam ettiği görülmüştür (Sertel, 19.02.1943).

Chicago’dan gece hareket eden trene binildiğinde de ilk dikkat çeken şey vagonların hizmetçilerinin zencilerden oluşması olmuştur. Gece uyuyan Sertel sabah kalktığında kendisini Amerika’nın tarlaları arasında bulmuş ve metal/çinko kuleleri görüp oldukça meraklanmıştır. Kendileriyle aynı vagona seyahat eden bir çiftçiye bu kuleleri sorduğu zaman bugün Amerika’daki buğday bolluğunu ve bir çiftçinin nasıl lüks bir vagona seyahat edebildiğini de anlamıştır. Wallace’in gerçekleştirdiği bu uygulama ile silolar kurularak buğday fiyatı sürekli olarak korunmuş ve Amerikan çiftçisinin mağdur olması önlenmiştir (Sertel, 20.02.1943, s.3). Türk çiftçisinin sorunları ve memleketin buğday problemi düşünüldüğü zaman bu önlem Türkiye için de oldukça önemli bir sorunun çözülmesini sağlayacak bir yöntem olarak görülmüştür. Ancak Amerika’da sadece bir çiftçinin değil genel olarak hayatın refahı oldukça şaşkınlıkla izlenmiştir. Seattle yönündeki seyahat devam ederken, yenilen yemeklerin sadece arta kalarak çöpe dökülen kısımları Avrupalı bir ailenin öğününe eşitlenmiştir. Burada insanlar elde ettikleri geliri sürekli olarak harcama eğilimindedirler. İsrar bir alışkanlık haline gelmiş, aile içinde birden fazla kişinin elde ettiği gelir sayesinde bugün harp standartlarında bile bu durum sürdürülebilmiştir (Sertel, 21.02.1943).

2 günlük bir seyahatin ardından 400 bin nüfuslu Seattle’a ulaşılmıştır. İlk dikkat çeken 50 sene önce kurulan Seattle kentinin üniversitesi olmuştur. Öğrencilerden ve şehirden toplanan parayla kendisini idare eden bu kurumun kimseye boyun eğmeden yaşaması oldukça takdir edilmiş ve Türkiye’deki asırlık üniversitelerden çok daha iyi durumda olduğu aktarılmıştır. Burada bir başka uçak fabrikasını

daha dedektif ile gezme fırsatı elde edilmiştir. Savaşın seyrine direkt etki eden Liberatör tipi ağır bombardıman uçaklarının yapıldığı bu fabrikaya senede 2 milyar 1 milyon dolar (2.001.000.000\$) para harcanmıştır (Sertel, 23.02.1943). 1941 yılında Türkiye’nin bütçe gelirlerinin 788 milyon lira olarak tespit olunduğu göz önüne alınırsa harcanan paranın ne kadar fazla olduğu görülecektir (Öner, 1996). Amerika’nın devasa üretim kapasitesi bununla da sınırlı kalmamıştır. Portland şehrinde bir tersane gezisine çıkarılan ekip burada Kaiser Gemi Şirketi’nin üretim hanelerini gezme fırsatı elde etmiştir. Bu tesislerde, 10.500 tonluk Liberty Ship, 40 tank taşıma kapasiteli kargo gemileri ve 5000 tonluk petrol gemileri her üç güne bir üretilmiştir (Sertel, 27.02.1943). Tüm bu verimlilik Kaiser’in kendi bulduğu bir üretim metodu sayesinde olmuştur. Kaiser bilinenin aksine en küçük parçaları ayrı ayrı montajlamak yerine bir gemiyi olabilecek en az sayıda parçaya bölmüş bu parçaları vinçler ile taşıtarak montajlama aşamasına getirtmiştir. İşte bu yöntem müttefiklerin ağır gemi kayıplarının önüne geçmesini de sağlamıştır (Sertel, 01.03.1943).

Fabrikada gezdikleri sırada henüz tamamlanmasına zaman olduğu düşünülen bir geminin yarın sabah 10’da denize indirileceği söylenmiştir. Bu davete Abidin Daver “*atma Recep, din kardeşiyiz*” şeklinde alaycı bir tepki ile cevap verince yetkili, gazetecileri sabah geminin denize indirilme törenine davet etmiştir (Sertel, 1977, s. 231). Bir sonraki gün bu töreni kendi gözleriyle gören ekip şaşkınlığını gizleyememiştir. Bu tören sadece fabrika için değil tüm işçiler için de önemli bir ana dönüştürülmüş ve motive edici şekilde yapılmaya çalışılmıştır. İşçinin daha motive çalışmasını amaçlayan sistem yalnızca böyle törenlerde değil her koşulda birinci öncelik haline getirilmiştir. Şirket sahipleri işçilerin eğitimleri, kalacak yerleri ve ailelerin ihtiyaçlarına yönelik her durum için tedbir almıştır (Sertel, 03.03.1943). İşçi sayısının artmasına rağmen halen işçi eksikliklerinin hissedildiği Amerikan sanayisinde, yoğun iş göçünün gereklilikleri hızla yapılmıştır. San Fransisco’ya giden trende yeni kurulan Amerikan şehirlerinin manzaraları görülmüştür. Bu şehirde uzun süre kalmayan ekip buradan hareketle Los Angeles’a oradan da Hollywood’a geçmiştir (Sertel, 06.03.1943).

Hüseyin Cahit Yalçın’ın kendisinden daha önce Hollywood

gezilerini yayınlamasından ötürü Sertel yazılarının başına bir not koyarak aynı metinleri Tan sütunlarında neşretmiştir. Nitekim *“modern dünyanın füsunlu bir köşesi”* olan bu diyarda ünlü Warner Bross şirketini ve stüdyolarını gezme imkânı elde etmiştir. Burada gerçek ile hayalin ayrımını kestirmek güçtür, kâh arabalarla dolu yoğun bir sokakta kâh pek de benzemese de Türk caddesinde çıkılan gezintiler oldukça dikkat çekmiştir. Türk sokağındaki imla yanlışları Daver tarafından düzeltilmeye çalışılmıştır. Yemek saatinde haftada 6.500\$ kazanan Betty Davis gibi aktrislerin de tabildotlarla yemek yemesi ise oldukça sıra dışı görülmüştür (Sertel, 08.03.1943). Warner Bross stüdyoları oldukça renkli görüne de içerideki yapaylığın boyutu oldukça düşündürücü olmuştur. Buradan çıkıp önceden nakliye uçağı yapan bir firma iken savaş sanayi üretimine geçen Douglas Company ve San Antonio’da bulunan bir tayyare fabrikasına ziyaretler düzenlenmiştir. 1943 yılı için 120.000 uçak hedefiyle çalışan Amerikan harp sanayii tüm görkemini Türk ekibe göstermiştir (Sertel, 15.03.1943).

Amerika’nın daha güneyine yapılan bu seyahat Amerikanlıların zencilere davranış biçimlerindeki değişimi de deneyimleme fırsatı sunmuştur. Kuzey bölgelerinde yavaş yavaş çözülmeye başlanan bu problem güneyde halen ciddi bir mesele olarak kalmıştır. İnsanlığın alt hali olarak görülen zencilerin istasyonda bekleme yerleri, oturdukları mahalleler, yemek yedikleri lokantalar hatta berberleri bile ayrılmıştır. Nüfusun %14 ünü oluşturan zenciler hakkında yapılan bu uygulamalar birtakım zenci sanatçılar ve artistler tarafından yumuşatılmaya çalışılsa da özellikle güneyde ciddi bir problem meydana getirmiştir. Öyle ki üreme hızından duyulan endişe bir gün Amerika’da zenci bir cumhur reisi olacak mı sorusunun sorulmasına neden olmuştur (Sertel, 23.03.1943). Amerika’nın üretim gücüne, sosyal yaşamına ve sanat dünyasına yakından tanıklık eden ekip umutlu ve iyimser bir şekilde müttefiklerin lehine oldukça kuvvetli bir inanç ile ülkeye dönmüştür. Yazıların kamuoyu tepkisi oldukça güçlü olmuş, müttefiklerden taraf olanların ve hatta hükümetin üzerinde bile etkisi olduğu iddia edilmiştir (Sertel, 1977).

SONUÇ

II. Dünya Savaşı’nda tüm politikasını savaş dışı kalmaya adanmış bir ülke olan Türkiye’nin bu durumu savaşın

tüm tarafları için zaman zaman endişe verici olmuştur. Barbarossa Harekatı’nın başlamasının ardından savaş dışılığın önemi daha çok artmıştır. Savaşın Türkiye’nin kuzeyinde sürmesinin yanı sıra ikmal yollarının her iki taraf için de kolaylaşması açısından Türkiye çok mühim bir noktada yer almıştır. Bu sebeple taraf devletler Türkiye’ye düşmanlık beslemedikleri gibi dönem dönem Türkiye’yi kendi taraflarına daha yakın tutmaya çalışmıştır. Kendi güçlerinin ne ölçüde olduğunu Türk hükümetine ve halkına göstermeye çalışmıştır.

Düzenlenen geziler bu noktada önemli bir yer tutmuştur. Ev sahibi ülkeler bu sayede hem kendi ülkelerinin politikalarını hem de savaş kapasitelerini sergileme fırsatı bulmuştur. Aynı zamanda Türk basınında da bu tür yazılar oldukça ilgi odağı olmuştur. Çünkü memleketin savaş dışılığı vatandaşlar için oldukça zor günleri de beraberinde getirmiştir. İaşe sorunları sebebiyle pek çok gıda maddesinde karne uygulamasına gidilmiş ve halk birtakım tedbirlere uymak zorunda kalmıştır. Böyle bir ortamda savaşan tarafların durumu ve savaşın ne şekilde sonuçlanacağına dair fikir elde etmek için gazeteler oldukça talep gören bir konuma gelmiştir. Bu şekilde savaş haberlerinin haricide başka bir ülkeyi resmi külliyyat dışında bir şekilde okumak da oldukça heyecan duyulan bir mesele olarak görülmüştür.

Zekeriya Sertel, 1942 yılında düzenlenen bu gezi ile İngiltere ve Amerika’da savaşın büyük kırılma anlarından biri olan Stalingrad kuşatmasıyla aynı tarihlerde dolaşmıştır. Öyle ki Almanların ilerleyişi Stalingrad’da kırılana dek Türkiye içinde dahi çok güçlü bir Alman galibiyeti propagandası yaşanmıştır. Bu şekilde kırılma anı gibi görülen bir durumda İngiltere ve Amerika, müttefik yanlısı isimlerin dışında Sertel gibi daha muhalif tanımlanan bir ismi de çağırarak farklı okuyucu kitlelerine ulaşmayı amaçlamıştır. İngilizlerin politik çevrelerde yoğun olarak dolaştırdığı Türk gazetecilere karşı tavrı biraz çalkantılı olmuştur. İngiliz politik hayatının karmaşıklığının yanı sıra daha az samimi ve pazarlıklı olduğuna inanılan bir üslupla yapılan bu konuşmalar zaman zaman oldukça eleştirilmiştir. Dikkate değer bir nokta ise Sertel’in bu eleştirileri Tan gazetesi sütunlarında değil yıllar sonra basılan hatıra kitabında vermesi olmuştur. Muhtemeldir ki oldukça sıkı bir şekilde denetlenen basında, İngilizlerin

politik amaçları hakkında iddialarda bulunmanın pek hoş karşılanmayacağı düşünülmüştür. Ayrıca Sovyetlerin Stalingrad kuşatmasının baskısını kırdığı ve Almanlara taarruz ettiği günlerde müttefiklerin çıkarları Sertel'in iddialarının tam aksi yönünde gelişmeye başlamıştır.

Avam kamarasının huzurlu ve övgüye mahzar havası oldukça ön plana çıkarılırken, İngiliz politik yaşamının karmaşık yapısının tüm yönleri de gösterilmiş hatta muhalif olanlara daha fazla ağırlık verilmiştir. Politik havasının tam aksine İngiltere halkı Sertel'in yazılarında tek vücut olarak gösterilmiştir. Toplumun her kesiminin sofrasındaki yemeğin, üzerindeki kıyafetin ve aklındaki fikrin tek olduğu özellikle vurgulansa da alınan tedbirlerin halkın bireyselliğin önüne geçmesinin yegâne yolu olarak devletin ekonomik kontrolü tek elde toplamasına övgüler dizilmiştir. Nitekim dönemin şartları göz önüne alındığında bu uygulamanın sektörel bazda ne kadar zarar verici olduğuna hiç değinilmemiştir. Sadece şartların meydana getirdiği durumlarda değil, Sovyet-Türk dostluğuna dair aktarılan yazılarda da Sertel'in kendi fikir dünyasına uygun oynamalar yaptığı görülmüştür. Gündelik siyasi değerlendirmelerin, tarihsel süreçte getirdiklerinin arasına uyum sağlayamaması zaman zaman bu tarz yanlış yorumlara sebep olmuştur ki Sovyetlerin zamanla artan bu taleplerinde Türkiye'nin yardımına İngiltere koşmuştur. Bu bakımdan Türkiye hakkında o gün yapılan yorumların samimi olduğu da görülmüştür. Ancak Sertel'in kendi düşüncelerini savaştan yıllar sonra kendi anılarında paylaşması burada anıların kullanımı hakkında soru işaretleri de barındırmış ve yaşandığı günde meydana gelen düşüncelerin yazıldığı gündeki objektifliğini sorgulatmıştır.

İngiltere'nin aksine Sertel hakkında daha radikal bir görüş bildiren Amerikalılar ise Türk heyetinin karşısında adeta gövde gösterisi yapmıştır. Muazzam bir savaş sanayi üretim gücünün yanı sıra Amerikan halkının refah içinde yaşadığı manzaralar sık sık gösterilmiştir. Burada dikkati çeken yegâne nokta 15 dakikalık Roosevelt görüşmesinin dışında Türk heyet siyasi hayatın içine çok da dahil edilmemiştir. Sertel'in oldukça açık ve temiz

bir yürekle yorumladığı Amerikan siyasi yaşamında muhalif bir kesime hiç denk gelmemesi ya da herhangi bir farklı fikir ile karşılaşmaması da düşündürücü olmuştur. Nitekim gazetecilerin rotası da bu şekilde belirlenmiş ve Amerika'nın politik yönünden oldukça uzak bir seyahat planlaması yapılmıştır. Amerikan üretiminin takdire şayan planlaması göz önüne alınırken bu üretimin hemen hemen hepsinin özel sektörde oldukça güçlenmiş firmaların devlet adına üretim yapıldığı kısmı ön plana çıkarılsa da Türkiye'nin devletçilik politikası gereğince özel sanayinin önüne ket vurulması eleştirilememiştir. Pek çok mesele hakkında yapılan kıyaslar politik sınırlara dayandığı zaman göz ardı edilmiştir. Sovyetlere verilen ikinci cephe sözünün ya da yapılan yardımların Amerika gezisi boyunca hiç bahsinin geçmeyişi oldukça önemli bir eksiklik olarak göze çarpmıştır. Dünyanın tam tersi noktasında çatışmaların zirve noktasına ulaştığı bu dönemde Amerika'daki hayat oldukça standart üstü ve sanki savaşın hiçbir sesinin duyulmayacağı kadar uzakta anlatılmıştır. Fabrikadaki kadın ve erkek işçilerin durumu da hep iyi yönleriyle aktarılmış ve hiçbir aksilik yazılarda yer almamıştır.

1942-1943 yıllarında Türkiye'de bu yazıları okuyanlar çok daha iyi ve olumlu bir Avrupa ve Amerika görmüştür, bu bakımdan Sertel'in ve ekipteki diğer yazarların yazıları gezinin amacını yerine getirmiştir. Savaşın Almanların aleyhine dönmesi de bu yazıların etkisini arttırmada oldukça önemli olmuştur. Basın okumaları yaparken dönemin sosyo-politik şartlarını göz önüne almak oldukça önemlidir bu sayede göz ardı edilen minik sansürlerin kişilerin ve/veya kurumların hangi şartlar altında bir metin çıkarabildiğini anlamak oldukça kolaylaşacaktır. Nitekim Stalingrad muharebesinden sonra basında daha da muhalif görüntüye bürünen bir Tan gazetesi ve Zekeriya Sertel'in varlığının bu gezide gördüklerinden sonra savaşın asla Almanlar lehine sonuçlanmayacağının rahatlığından ileri geldiği varsayılmıştır. Sertel bu iddiaları kendi anı kitabında da doğrulamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BCA, 30-10-0-0/79-524-18. Muamelat Genel Müdürlüğü

BCA, 30-18-1-2/97-116-10. Kararlar Daire Başkanlığı

Gazeteler

Tan Gazetesi (1942-1943)

Kitap ve Makaleler

Acar, A. (2012). Basında Tan Olayı – 4 Aralık 1945. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (43), 1–22.

Armaoğlu, F. (2020). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (28. Baskı). Kronik Kitap.

Başarır, M. (2021). Stalingrad Savaşı Döneminde Türkiye-Sovyet Rusya İlişkileri (1941-1943), *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (72), 491-552.

Benhür, Ç. (2013). Reflections of World War II Occupation and liberation of Greece to the Turkish press. *Tarih Okulu Dergisi*, 6(XVI), 1–21.

Benhür, Ç., & Aktan D. (2022). Franklin Delano Roosevelt (1882-1945). *Atatürk Ansiklopedisi*.

Benhür, Ç., & Eraslan, M. (2023). Yalta Konferansı (4-11 Şubat 1945). *Atatürk Ansiklopedisi*.

Benhür, Ç., & Taşçı, M. (2023). İkinci Dünya Savaşı başlangıç sürecinin yerel (Konya) ve Türk ulusal basınına yansımaları. *Turcology Research*, (78), 452-461. <https://doi.org/10.5152/JTRI.2023.23297>

Çelik, A. (2018). İkinci Dünya Savaşı'nda hükümet-basın ilişkileri ve gazeteci mebuslar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(2), 315–331.

Durgun, B. (2016). Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de karayolu ulaşımı ve İzmir uygulamaları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, 5(13), 25–49.

Eraslan, M., & Vuralgil, L. B. (2024). Alman Ordusu'nun II. Dünya Savaşı'nda Sovyet Rusya'ya karşı düzenlediği Barbaros-Harekatı'nın başlangıcı ve Türk basını. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 40(110), 605-640. <https://doi.org/10.33419/aamd.1577716>

Erden, Ö. (2014). II. Dünya Savaşı sonrası Sovyet Rusya'nın Boğazlarla ilgili talepleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(34), 256–268.

Göz, A. C. (2011). İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de siyasal iktidar tarafından kapatılan basın organları bağlamında

bir listeleme denemesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(5), 1–12.

İnce, E. (2008). 1929 Dünya Ekonomik Buhranının Almanya'daki etkisi ve bunun İzmir finans piyasasına yansımaları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(16), 291–309.

Kara, S. (2021). Muhalif bir gazeteci ve yazar olarak Zekeriya Sertel, (Tez No. 671188) [Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Karagöz-Kızılca, G. (2002). 1942 yılında Mihver ve Müttefik Devletlerce düzenlenen Türk basın gezileri. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 7(14), 5–27.

Kaya, İ. (2006). Amerikalı Türkler. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 4(2), 1–13.

Koloğlu, O. (1992). *Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de basın* (1. Baskı). İletişim Yayınları.

Köse, İ. (2019). Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarıyla İlgili Talepleri: 1945-1946 Notaları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(4), 1125-1148. <https://doi.org/10.33630/ausbf.571602>

Metinsoy, M. (2017). *İkinci Dünya Savaşında Türkiye* (2. Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Öner, E. (1996). Cumhuriyet dönemi Türk bütçeleri. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 0(36), 10–44.

Özdemir, A. U. (2012). İkinci Dünya Savaşı yıllarında Tan gazetesi ve Serteller. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (49), 179–216.

Sertel, Z. (1942, 23 Aralık). 3 ay içinde tayyare ile 50.000 km'yi aşan bir yolculuk. Tan, 3. https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/tan//tan_1942/tan_1942_ilkkanun_/tan_1942_ilkkanun_23_.pdf

Sertel, Z. (1942, 24 Aralık). Harp karşısında Mısırlıların ve Mısır hükümetinin vaziyeti. Tan, 3. https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/tan//tan_1942/tan_1942_ilkkanun_/tan_1942_ilkkanun_24_.pdf

Sertel, Z. (1942, 25 Aralık). Afrika için yanlış telakkileri düzeltiniz. Tan, 3.

https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/tan//tan_1942/tan_1942_ilkkanun_/tan_1942_ilkkanun_25_.pdf

Sertel, Z. (1942, 26 Aralık). Dünyanın en meraklı bir yeri! Lizbon. Tan, 3-4.

https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/tan//tan_1942/tan_1942_ilkkanun_/tan_1942_ilkkanun_26_.pdf

Sertel, Z. (1942, 27 Aralık). İngiltere'de elimize verilen tılsımlı anahtar. Tan, 3-4.

https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/tan//tan_1942/tan_1942_ilkkanun_/tan_1942_ilkkanun_27_.pdf

Sertel, Z. (1942, 28 Aralık). İngiltere’de her yabancı için zaruri silahlar. Tan, 3-4.

https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/tan//tan_1942/tan_1942_ilkkanun_/tan_1942_ilkkanun_28_.pdf

Sertel, Z. (1942, 29 Aralık). İngiltere’nin iase siyaseti. Tan, 3.
https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/tan//tan_1942/tan_1942_ilkkanun_/tan_1942_ilkkanun_29_.pdf

Sertel, Z. (1942, 30 Aralık). İngiltere’de iase işi bir memleket meselesidir. Tan, 3.

https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/tan//tan_1942/tan_1942_ilkkanun_/tan_1942_ilkkanun_30_.pdf

Sertel, Z. (1943, 1 Ocak). İngiltere’de giyim eşyası nasıl satılır. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2522988>

Sertel, Z. (1943, 3 Ocak). Hava akınları İngiltere’de ne tesir yaptı? Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523002>

Sertel, Z. (1943, 5 Ocak). İngiltere’de hava akınlarına karşı alınan tedbirler. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523011>

Sertel, Z. (1943, 6 Ocak). Muhafazakârlara göre dünya meseleleri. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523018>

Sertel, Z. (1943, 7 Ocak). Harpten evvel İngiltere’yi idare etmiş olan kadın: Lady Astor. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523023>

Sertel, Z. (1943, 10 Ocak). Avam Kamarasında bir gün. Tan, 3-4.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523041>

Sertel, Z. (1943, 13 Ocak). Eden ile konuşma. Tan, 3-4.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523056>

Sertel, Z. (1943, 16 Ocak). Sir Stafford Cripps ile mülakat. Tan, 3-4.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523074>

Sertel, Z. (1943, 18 Ocak). İngiltere’de gece hayatı. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523086>

Sertel, Z. (1943, 19 Ocak). İngiltere’de kadın askerler ve kadın işçiler. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523091>

Sertel, Z. (1943, 22 Ocak). İngiltere’de harp sonrası için neler düşünülüyor? Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523109>

Sertel, Z. (1943, 24 Ocak). İngiltere’yi meşgul eden harp sonrası meseleler. Tan, 3-4.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523119>

Sertel, Z. (1943, 26 Ocak). Harpten sonra İngiliz İmparatorluğu kalacak mıdır? Tan, 3-4.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523130>

Sertel, Z. (1943, 30 Ocak). Londra’da halkevi ve Türk talebesi. Tan, 3-4.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523154>

Sertel, Z. (1943, 1 Şubat). Atlantik’i tayyare ile nasıl geçtik. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523166>

Sertel, Z. (1943, 5 Şubat). Vaşington’da üç gün. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523190>

Sertel, Z. (1943, 6 Şubat). Vaşington sefaretinde verilen bir suvore. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523196>

Sertel, Z. (1943, 7 Şubat). Vaşington’da ikinci günümüz ziyaretle geçti. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523203>

Sertel, Z. (1943, 8 Şubat). Amerika dahilinde 12.000 kilometrelik bir seyahat. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523208>

Sertel, Z. (1943, 9 Şubat). Amerika’da gördüğüm galebelere televizyon. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523214>

Sertel, Z. (1943, 10 Şubat). Kanada’ya gidiyoruz. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523221>

Sertel, Z. (1943, 12 Şubat). Detroit’da Ford fabrikalarını ziyaret. Tan, 3-4.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523231>

Sertel, Z. (1943, 13 Şubat). Ford fabrikasında neler gördük. Tan, 3-4.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523238>

Sertel, Z. (1943, 16 Şubat). Detroit’taki Türk cemaatinin vaziyeti. Tan, 3-4.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523251>

Sertel, Z. (1943, 17 Şubat). Bir Amerikan ailesi nezdinde bir gece. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523255>

Sertel, Z. (1943, 19 Şubat). Amerika’yı tanıma için üç belli başlı şehri görmek lazım. Tan, 3-4.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523264>

Sertel, Z. (1943, 20 Şubat). Amerika’nın uçsuz bucaksız buğday tarlaları arasında. Tan, 3-4.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523268>

Sertel, Z. (1943, 21 Şubat). Amerikalılar bol kazanıyor bol harcıyorlar. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523271>

Sertel, Z. (1943, 23 Şubat). Uçan kalelerin yapıldığı fabrika ve şehirde neler gördük. Tan, 3-4.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523282>

Sertel, Z. (1943, 27 Şubat). Amerikan mucizesi. Tan, 3-4.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523302>

Sertel, Z. (1943, 1 Mart). Kaiser’in inşaat tezgâhlarında nasıl çalışılıyor? Tan, 3-4.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523311>

Sertel, Z. (1943, 3 Mart). Kaiser şehirlerinde 44 dakikada bir işçi evi yapılıyor. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523325>

Sertel, Z. (1943, 6 Mart). Pasifik pırlantası ve cephe şehri: San Fransisko. Tan, 3-4.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523343>

Sertel, Z. (1943, 8 Mart). Stüdyolar ve artistler arasında bir gün. Tan, 3-4.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523355>

Sertel, Z. (1943, 15 Mart). Amerika’da 1942’de 50.000 tayyare yapıldı. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523392>

Sertel, Z. (1943, 23 Mart). Amerika’da zenciler. Tan, 3.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2523431>

Sertel, Z. (1977). Hatırladıklarım (3. baskı). Gözlem Yayınları.

Storer, C. (2022). *Weimar Cumhuriyeti’nin kısa tarihi* (çev. S. Özge) (5. Baskı). İletişim Yayınları.

Yaşar, H. (2010). Yurtdışında bir kültür kurumu: Londra Halkevi. Ankara Üniversitesi *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (45), 177–215.

Yüksel, E., & Satı, S. (2020). İkinci Dünya Savaşı’nda Türk gazetecilerin Londra ve Berlin gezileri ve izlenimleri. *History Studies*, 12(6), 3399–3424.

Yazar Katkı Oranı

Bu çalışmanın hazırlanmasında birinci yazar %50 ikinci yazar %50 oranında katkı sağlamıştır.